

Çocuk Katılım Odaklı Eleştirel Düşünme Eğitimi Programının Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkisi

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Tuğba TAŞER POLAT¹, Zeliha GÜNEŞ DEMİR², Prof. Dr. Neslihan AVCI³,
Tuğçe ORTAÇ⁴, Gülseren ARSLAN⁵

1 Arş. Gör. Gazi Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi, tugbapolat@gazi.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6465-3946

2 Okul Müdürü, Fatih Anaokulu, zeliha.gunesdemir@gmail.com. ORCID: 0000-0002-8593-3971

3 Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi, navci@gazi.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7988-3923

4 Anaokulu Müdür Yrd. Tuğçe Ortaç, Fatih Anaokulu, tugceortac88@gmail.com. ORCID: 0009-0006-6509-9752

5 Rehber Öğretmen, Gülseren Arslan, Fatih Anaokulu, gulserenarslan20@gmail.com. ORCID: 0000-0001-5468-0476

Gönderilme Tarihi: 11.06.2024 Kabul Tarihi: 19.11.2024 DOI: 10.37669/milliegitim.1498999

Atf: “Taşer Polat, T., Güneş Demir, Z., Avcı, N., Ortaç, T., ve Arslan, G. (2025). Çocuk Katılım Odaklı Eleştirel Düşünme Eğitimi Programının Çocuklarda Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkisi. *Millî Eğitim*, 54(245),191-224. DOI: 10.37669/milliegitim.1498999”

Öz

Bu çalışmada, çocuk katılımı odaklı eleştirel düşünme eğitim programının (ÇOKEDEP) okul öncesi dönem çocuklarının eleştirel düşünme becerileri ile öğretmenlerin ve çocukların çocuk katılımı konusundaki düşüncelerine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma karma yöntem araştırması olup temel deseni birleştirici desen, ileri deseni müdahale desenidir. Araştırmada nicel veri toplama aracı olarak müdahale gruplarında yer alan çocuklara ön test ve son test ölçümlerinde katılımı değerlendirmek için “Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği”, eleştirel düşünmeyi değerlendirmek için “5-6 Yaş Çocuklar İçin Eleştirel Düşünme Becerileri Testi” kullanılmıştır. Öğretmenlere ilk olarak “Erken Çocukluk Eğitiminde Çocuk Katılımı ve Eleştirel Düşünme Becerileri” hizmet içi eğitimi araştırmacılar tarafından uygulanmış olup daha sonra öğretmenler sınıflarında eğitim programını uygulama sürecine başlamışlar ve 6 hafta devam etmişlerdir. Araştırmada nitel veri toplama aracı olarak eğitim programı öncesinde ve sonrasında öğretmenlerle, eğitim programı sonrasında ebeveynlerle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı anaokuluna devam eden 4-5 yaş 60 çocuk, çalışmada yer alacak çocukların öğretmenleri (6) ve ebeveynlerinden oluşmaktadır. Nicel verilerin analizi bir analiz paket programında yapılmıştır. Verilerin analizi sonucunda normal dağılımına ulaşarak ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla “Bağımlı Örneklem İçin t-testi” uygulanmıştır. Nitel verilerin analizi içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucu, ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ve ÇOKEDEP’in hem çocukların katılım hakkı uygulamalarını hem de eleştirel düşünme becerilerini artırdığını göstermektedir. Eleştirel düşünme becerileri ve çocuk katılımı uygulamaları birbirini desteklemiştir ve uygulamalarda iç içe yer almıştır. Öğretmen ve ebeveynlerle yapılan görüşmeler de araştırmanın bulgularını desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: okul öncesi eğitim, çocuk katılımı, eleştirel düşünme

Bu çalışma 20-21 Haziran 2023 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen “Ankara Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi / Geliştir - Uygula - Paylaş” Kongresinde “Çocuk Katılımı Odaklı Eğitim Programının Çocuklarda Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi” ismiyle sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

The Effect of Child Participation Focused Critical Thinking Education Program on Children's Critical Thinking Skills

Abstract

The aim of this study was to examine the effect of a critical thinking education programme focused on child participation (COKEDEP) on preschool children's critical thinking skills and teachers' and children's views on child participation. The research is a mixed-method research and its basic design is combinatorial design and its advanced design is intervention design. As quantitative data collection tools, the "Scale of Right to Participation in Preschool Classroom" was used to assess participation in pre-test and post-test measurements for children in the intervention groups, and the "Critical Thinking Skills Test for 5-6 Year Old Children" was used to assess critical thinking. Firstly, "Child Participation and Critical Thinking Skills in Early Childhood Education" in-service training was applied to the teachers by the researchers and then the teachers started the process of implementing the training programme in their classrooms and continued for 6 weeks. As a qualitative data collection tool, semi-structured interviews were conducted with teachers before and after the training programme and with parents after the training programme. The study group of the research consisted of 60 children aged 4-5 years attending a kindergarten affiliated to the Ministry of National Education, teachers (6) and parents of the children to be included in the study. Quantitative data were analysed using an analysis package programme. As a result of the analysis of the data, it was found that the data were normally distributed and the "t Test for Dependent Samples" was applied to determine whether there was a significant difference between the pre-test and post-test mean scores. Qualitative data were analysed by content analysis method. The results of the study showed that there was a significant difference between the mean scores of the pre-test and post-test and that COKEDEP increased both children's right to participation practices and their critical thinking skills. Critical thinking skills and child participation practices supported each other and were intertwined in the practices. Interviews with teachers and parents also supported the findings of the study.

Keywords: preschool education, child participation, critical thinking

Giriş

Eleştirel düşünme becerilerinin kazanılması, yıllardır eğitimin çok değer verilen bir çıktısı olmasının yanında öğrencilerin varsayımları sorgulamaları, yorumlamaları, analiz etmeleri, başka açılardan görmeleri, çok boyutlu düşünmeleri ve bilgilerin kalitesini değerlendirmelerine olanak sağlaması açısından önemlidir (Bensley ve Sparo, 2014; Eğmir ve Ocak, 2016; Facione vd., 2000; Marzano vd., 1988). Eğitim alanında eleştirel düşünme, Bloom'un taksonomisinde üst düzey düşünme kavramları olan analiz, sentez ve değerlendirme düzeylerine işaret etmektedir (Anderson ve Krathwohl, 2001; Butler vd., 2017). Aynı zamanda eleştirel düşünme "amaçlı, yansıtıcı düşünme yoluyla bir iddiaya mantıklı bir sonuç veya bir soruna çözüm üretme ihtimalini artıran üstbilişsel bir süreç" olarak tanımlanmaktadır (Browne ve Freeman, 2000; Dwyer vd., 2014). Üstbiliş

kişinin bilişsel faaliyetlerinin üzerinde düşünmesi, onları kontrol etmesi ve değerlendirmesi olarak tanımlanabilir (Garner ve Alexander, 1989; Hacker ve Dunlosky, 2003; Ormrod, 2011). Üstbilişsel beceriler erken çocukluk döneminden itibaren gelişmeye başlamakta ve desteklenmesiyle birlikte gelişimi artarak devam etmektedir (Destan vd., 2014). Üstbilişsel becerilerden biri olan eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi çocuklarda farklı, özgün düşünme becerilerini destekler, problem çözme becerisini geliştirir, onlara yaptıklarını değerlendirme fırsatı sunar (Florea ve Hurjui, 2015). Aynı zamanda eleştirel düşünmede yetkin olmak, yaşamda başarılı kararlar verme ve akıl yürütmede iyi bir ölçüttür (Butler vd., 2017; Leicester, 2009).

Eleştirel düşünmeyi geliştirmek için farklı yöntem ve stratejiler bulunmaktadır. Sınıfta eleştirel düşünmeyi desteklemek için birçok farklı strateji önerilmiştir. Bugün hâlâ geçerli olan bir sınıflandırmada (Ennis, 1989) öğretim stratejileri genel, kaynaştırma ve yoğunlaştırma olarak üç gruba ayrılmıştır (Abrami vd., 2014). Genel yaklaşım, eleştirel düşünmenin nasıl işlediğine dair özel bilgi gerektiren ders içeriklerinden oluşan bir beceri olduğunu öne sürer. Bu nedenle eleştirel düşünmenin desteklenmesi, becerinin kullanımını teşvik eden alıştırmalar yoluyla uygulamaya aktarılmalıdır (Paul ve Elder, 2009). Kaynaştırma stratejileri, başka bir konuyla bütünleşmiş olsa da eleştirel düşünme ilke ve uygulamalarının açıkça öğretilmesini de önermektedir (Cáceres vd., 2020). Yoğunlaştırma olarak adlandırılan üçüncü grup stratejiler, konuları derinlemesine öğretmek ve öğrencileri sorgulamaya ve ayrıntılı düşünmeye davet ederek eleştirel düşüncenin geliştirilebileceğini öne sürmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen yazarlar, öğrencileri derin düşünmeye ve karşılıklı fikir alışverişine dâhil etmeyi önermektedir (Huber ve Kuncel, 2016). Miri vd. (2007) ise eleştirel düşünme yeteneklerini ikiye ayırmaktadır.

a) Beceriler; analiz etme, değerlendirme ve çıkarım yapma yeteneği

b) Eğilim; öğrencinin konular hakkında düşünürken, karar verirken ve/veya problem çözerken kendisini anlamlı eleştirel düşünmeye dâhil etme motivasyonu, eğilimi ve dürtüsü şeklindedir. Her iki yeteneğe sahip olmak için erken yaşlardan itibaren analiz ve değerlendirmelerin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgi ve becerilere, mantıksal veya analitik olmaya yönelik eğilim ve hazırlıklara, problemlere karşı gerekçeli yargılar oluşturmaya ilişkin bilgi bilimsel anlayışa sahip olmak önemlidir (Golding, 2011). Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki eleştirel düşünme üzerine ders almış öğrencilerin almayanlara kıyasla problemlere

daha fazla çözüm üretebildikleri şeklindedir (Facione, 2011; Yıldırım ve Yalçın, 2008). Eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasında öğretmenlerin de eleştirel düşünme becerilerine sahip olması önemlidir (Korkmaz, 2009; Torun, 2011). Öğretmenlerin değişen dünyada sürekli bilgilerini yenilemeleri, problem çözme, eleştirel düşünme ve öğrenme ortamlarını aktif hâle getirme özelliklerini benimsemeleri ve yaşatmaları çocukların çok boyutlu düşüncelerine dayanak oluşturacaktır (Kuran, 2002). Aktif öğrenme süreci, çocukların öğrenme süreçlerinde aktif olması, katılımlarının gerçekleşmesi ve çocukların bilgiyi yeniden üretmesi şeklinde tanımlanabilir (Simovska, 2004).

Eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, katılım haklarının bilinmesi ve uygulanması ile mümkün hâle gelmektedir. Katılım hakkı; kişinin kendisiyle ilgili konularda düşüncelerini dile getirmesi; hayatına ve toplumsal hayata ilişkin kararlara katılımını ve temel vatandaşlık hakkını temsil etmektir (Hart, 1992). Katılım hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi kapsamında dinlenilme hakkı olarak ele alınmaktadır. Çocuk katılımı daha açık bir anlatımla çocuğu ilgilendiren tüm durumlarda çocuğun fikirlerini özgürce ifade etmesi ve yetişkinlerin bunu anlaması ve dikkate almasını içermektedir (Ompe ve Sugiyono, 2019). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre 18 yaş altındaki tüm bireyler çocuk olarak kabul edilmektedir. Çocukların katılım hakkı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, günümüzde çocukların görüşlerini alma ve uygulamaya geçirme boyutlarında eksiklikler olduğu görülmektedir (Akyüz, 2016; Danner ve Jonyniene, 2013; Kurt, 2016; Van-Bijleved vd., 2015). Çocukların okulda, eğitimde, ailede, oyun, dinlenme, spor ve kültürel etkinliklerde, şehir ve toplumda kısacası her alanda katılım hakkının dikkate alınması gereklidir; bu durum, eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesinin temel basamaklarından birini oluşturmaktadır (Simovska, 2004). Çocukların eleştirel düşünme becerilerinin desteklenebilmesi, çocukların görüşlerini dile getirme ve bunların dikkate alınması hakları (dinlenilme hakkı/çocuk katılımı) sayesinde mümkün kılınabilmektedir. Bu çalışmada öğretmenlere, hizmet içi eğitim yoluyla, çocuk katılımı ve çocuklarda eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesi konularında bilgi, beceri ve yetkinliklerinin geliştirilmesi suretiyle çocukların ihtiyaç, istek ve fikirlerine yönelik farkındalıkları artırılmış, sınıflarında çocukların katılım ve eleştirel düşünme becerilerini destekleyen uygulamalar yapmaları teşvik edilmiştir. Alan yazınında eleştirel düşünme becerilerinin etkileri, felsefe ve diğer alanlar ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki

ilişki, öğretmenlerde ve çocuklarda eleştirel düşünme eğilimleri konularında çalışmalar bulunmaktadır (Bensley ve Spero, 2014; Canbaz ve Sayı, 2022; Eğmir ve Ocak, 2016; Karadağ ve Demirtaş, 2018; Korkmaz, 2009). Bu çalışmalar, eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesinin, çocukların sosyal becerilerini geliştirme, yaratıcı düşünme yeteneklerini artırma ve karar verme yeteneklerini geliştirme açısından sosyal ve bilişsel gelişimlerinde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Ayrıca eleştirel düşünme becerilerinin problem çözme becerileri üzerine olumlu etkilerine yönelik yapılan çalışmalar da yer almaktadır (O'Reilly vd., 2022; Tok ve Sevinç, 2010; Yıldırım ve Yalçın, 2008). Bu çalışmada da üst bilişsel beceri olan eleştirel düşünme becerisinin hem öğretmenlerde hem de çocuklarda desteklenmesi yoluyla eleştirel düşünme ve çocuk katılımında etkileri araştırılmıştır. Çocuk katılımının eleştirel düşünme becerileriyle desteklenmesine yönelik alan yazınında bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle çocuk katılımıyla gerçekleştirilen eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine yönelik eğitim programının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı çocuk katılımı odaklı eleştirel düşünme eğitim programının (ÇOKEDEP) okul öncesi dönem çocuklarının eleştirel düşünme becerileri ile öğretmenlerin ve çocukların çocuk katılımı konusundaki düşüncelerine etkisini araştırmaktır. Eğitim programı sürecinde çocukların; öğretmenlerin ve ebeveynlerin, çocukların eleştirel düşünmelerine ve çocuk katılımına ilişkin deneyim ve gelişimlerinin resmedilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. ÇOKEDEP'in okul öncesi çocuklarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde bir etkisi var mıdır?
2. ÇOKEDEP'in okul öncesi çocuklarının etkinliklere katılımları konusundaki düşüncelerine bir etkisi var mıdır?
3. ÇOKEDEP'e hazırlık eğitimi (hizmet içi eğitim) öğretmenlerin çocuk katılımı ve eleştirel düşünme becerileriyle ilgili görüşlerini farklılaştırmakta mıdır?
4. ÇOKEDEP'in uygulama süreci ve sonunda öğretmenlerin çocuk katılımı ve eleştirel düşünme becerileriyle ilgili uygulamalarına ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Ebeveynlerin okulda uygulanan eğitim programının, çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama araçları, çalışma grubu, araştırmanın uygulama süreci, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ile verilerin analizi başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Çalışma karma yöntem araştırması olup temel deseni birleştirici desen, ileri deseni müdahale desendir. Birleştirici desenin amacı nitel ve nicel verileri beraber toplayarak daha detaylı bilgi sunmada nitel verilerden, ölçme araçlarına bağlı olarak nicel verilerden yararlanmak ve aynı konu üzerinde birbirini destekleyici verilere ulaşmaktır (Creswell, 2017). Müdahale desenin amacı ise araştırma süreci devam ederken nitel verileri araştırmaya dâhil ederek sorunu derinlemesine ele almaktır. Bu çalışmada nitel veriler çalışmaya dâhil edilerek eğitim programının etkileri derinlemesine ele alınmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda tek grup yarı deneysel desen kullanılmıştır. Yarı deneysel desende gruba ön test uygulanır, sonrasında deneysel işlem uygulanır ve en sonunda son test yapılır (Büyüköztürk vd., 2008).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada nicel veri toplama aracı olarak müdahale grubunda yer alan çocuklara ön test ve son test ölçümlerinde katılımı değerlendirmek için Koran (2017) tarafından geliştirilen “Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği”, eleştirel düşünmeyi değerlendirmek için Tozduman Yaralı ve Güngör Aytaç (2020) tarafından geliştirilen “5-6 Yaş Çocuklar İçin Eleştirel Düşünme Becerileri Testi” kullanılmıştır. Nitel veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formları ebeveynler ve öğretmenler için ayrı olarak oluşturulmuştur. Veri toplama araçlarını ve veri toplama sırasını içeren diyagram aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1

Veri Toplama Araçları Diyagramı

Ön Testler	Son Testler
Öğretmenlerle Ön Görüşme	Öğretmenlerle Son Görüşme
Çocuklara “5-6 Yaş Çocukları İçin Eleştirel Düşünme Beceriler Testi (ÇEDT)” ve “Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği” isimli ölçeklerin ön test olarak uygulanması	Çocuklara “5-6 Yaş Çocukları İçin Eleştirel Düşünme Beceriler Testi (ÇEDT)” ve “Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği” isimli ölçeklerin son test olarak uygulanması Ebeveynlerle Görüşme

5-6 Yaş Çocukları İçin Eleştirel Düşünme Becerileri Testi (ÇEDT): Tozduman Yaralı ve Güngör Aytar (2020) tarafından çocukların eleştirel düşünme becerilerini tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. Testte 41 madde yer almaktadır ve 5-6 yaş çocuklara uygulanmaktadır. Yorumlama, açıklama, değerlendirme, analiz, çıkarım, öz düzenleme olarak isimlendirilen altı alt boyutu vardır. Testin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için kapsam geçerlik indeksine bakılmıştır. Kapsam geçerlik indeksleri yorumlama alt boyutu için 0,80; açıklama, değerlendirme ve analiz alt boyutu için 0,77; çıkarım alt boyutu için 0,81; öz düzenleme alt boyutu için 0,98'dir (Tozduman Yaralı, Güngör Aytar, 2020).

Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği: Koran (2017) tarafından geliştirilen "Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği" erken çocukluk döneminde eğitim kurumlarında yer alan çocuklar için okuldaki işleyişe katılımlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiş olup 2 boyut ve 7 alt boyut olmak üzere 23 maddeden oluşmaktadır. Her madde için bir tarafına resimli kart bir tarafına ölçek maddeleri gelecek şekilde oluşturulmuştur. Resimler 3x3 cm boyutunda olacak şekilde sayfanın üstüne ve yanlarına çocukların tercih edebileceği kutucuklar olarak yerleştirilmiştir; çocuklar, tercih ettikleri kutucukları mühürlerle işaretleyebilecektir. Günlük akış (etkinlik, öğrenme merkezleri/açık havada oyun, paylaşım etkinlikleri), sınıf kuralları işlemlerini belirleme (sınıftan dışarı çıkma, sınıfta görüşünü ifade etme, sınıfta oturacağı arkadaşını seçme, sınıftaki eşyaların düzenlenmesi), boyut ve alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin Türkiye geçerlik ve güvenilirlik çalışması Şallı-İdare (2018) tarafından yapılmıştır. Çocuk formu için hesaplanan iç tutarlılık katsayıları; etkinlikler 0,64, öğrenme merkezlerinde/açık havada oyun 0,54, paylaşım etkinlikleri 0,59 ve sınıf kuralları ve işlemlerini belirleme 0,56'dır. Ölçek, 4-5 yaş grubu çocuklara uygulanmış ve farklı uygulayıcılar arasındaki genel uygulama tutarlılığı %94,5 olarak tespit edilmiştir. Ölçek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır (Koran, 2017).

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu: Elde edilen verilen derinlemesine incelenebilmesi için araştırmada yer alan çocukların ebeveynleri ile eğitim programını uygulayan öğretmenlere yönelik birinci ve üçüncü yazar tarafından alanyazınındaki bilgiler ışığında iki farklı görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme sorularının hazırlanmasında buz kırıcı soruların bulunmasına, açık uçlu soruların yer almasına ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Hazırlanan görüşme formu alanında uzman iki akademisyene gönderilerek uygulanabilirliği konusunda

uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Son hâli verilmiş olan görüşme formunda; öğretmenlere, sınıflarında çocuk katılımı ve eleştirel düşünme uygulamalarına ilişkin dikkat ettikleri noktalar, karşılaştıkları zorluklar ve ihtiyaç duydukları unsurlar ile eleştirel düşünme becerilerini desteklemek için hangi materyaller kullandıkları ve neler yaptıkları sorulmuştur. Ek olarak son görüşmede uygulamanın sınıf içi uygulamalarına faydaları ve uygulamaları gerçekleştirirken sahip olunan avantajların/fırsatların neler olduğu sorulmuş olup ön görüşmede 7, son görüşmede 9 soru yer almıştır. Ebeveynler için hazırlanan görüşme formunda bir buz kırıcı ve iki temel soru sorulmuştur. Sorular; uygulamanın çocuğa katkıları ve çocukların uygulamadan evde nasıl söz ettiklerine ilişkin alanlara yer vermektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları Ankara ilinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı anaokuluna devam eden 4-5 yaş çocuklar, bu çocukların öğretmenleri ve ebeveynlerinden oluşmaktadır. 2022-2023 eğitim öğretim yılında eğitimine devam eden 4 yaş grubundan 20, 5 yaş grubundan ise 40 olmak üzere toplam 60 çocuk, çalışmada bulunan çocukların öğretmenlerinden 6 öğretmen ile katılıma gönüllü olan 35 ebeveyn, çalışmada yer almaktadır.

Araştırmanın Uygulama Süreci

Araştırmada okul temelli mesleki gelişim anlayışıyla öğretmen eğitimi ve öğretmenlerin sınıf içi uygulamaları olmak üzere iki aşamalı bir eğitim programı ve süreci izlenmiştir. Hizmet içi eğitim Programı Koran (2017) tarafından geliştirilen Çocuk Katılımı Eğitim Programı (ÇOKEP) temel alınmış olup okul temelli anlayış çerçevesinde çalışılan okulun ihtiyaçlarına odaklanılarak uyarlamalar gerçekleştirilmiştir. ÇOKEP okul öncesi öğretmenlerini katılım hakkı konusunda bilgilendirmek ve çocuk katılımı odaklı etkinlikler ve uygulamaların öğrenme sürecinde yer almasına ilişkin farkındalık sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Programa ayrıca eleştirel düşünme becerilerine ilişkin ilavelerin gerçekleştirilmesiyle oluşturulan “Erken Çocukluk Eğitiminde Çocuk Katılımı ve Eleştirel Düşünme Becerileri” (ÇOKEDEP) adlı hizmet içi eğitim programı 15-16 Kasım 2022 tarihlerinde 2 gün 12 saat olarak çalışmanın bir ve üçüncü yazarları tarafından uygulanmıştır. Program çocuk katılımı, eleştirel düşünme ve uygulama örnekleri olarak üç ana unsurdan oluşmaktadır. İlk gün çocukluk anlayışı, çocuk hakları, katılım hakkı konuları ile katılım hakkının

etkinlik planlama ve uygulamalarına, paylaşım ve özel gün etkinliklerine, sınıf kurallarını ve işlemlerini belirlemeye yansıtılmasına (etkinlik örnekleri) ilişkin içeriğe sahiptir. İkinci günün içeriği eleştirel düşünme becerilerinin önemi, erken çocuklukta eleştirel düşünme becerisinin gelişimi ve desteklenmesi (etkinlik örnekleri) şeklindedir.

Eğitim Programı; hizmet içi eğitimin sonrasında ön test verileri toplanmış ve ardından öğretmenler sınıflarında 6 hafta süren uygulama sürecine başlamışlardır. Bu süreçte öğretmenler çocuklara yaklaşımlarını ve günlük akışı çocuk katılımını destekleyen şekilde ele almışlardır. Çocukların eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesi için her gün yarım saat eleştirel düşünmeyle ilgili bir sorgulama seansı gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu kısmında felsefi sorgulamaya dayalı bir yaklaşım çocuk katılımı ilkeleriyle harmanlanarak kullanılmıştır. Bu çerçevede çocuk kitapları, örnek durumlar gibi materyaller ve dikkat, akıl yürütme, empati kurma, aktif dinleme gibi etkinlikler kullanılmıştır. Altı hafta boyunca öğretmenlerin bir anlayış olarak çocukların eleştirel düşüncelerini ve aktif katılımlarını destekleyici öğretmen davranışları ve yaklaşımlarını geliştirmelerine hizmet etmesi amacıyla haftalık tartışma toplantıları gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantılar hafta içindeki uygulamaları gözden geçirmek ve değerlendirmek için okul müdürü, müdür yardımcısı, rehber öğretmen ve okul öncesi öğretmenlerinin katılımıyla gerçekleştirilen tartışma oturumlarıdır.

Hizmet içi eğitim sonrasında eğitim programını uygulamaya gönüllü olan 6 öğretmenle ön görüşme yapılmıştır. Daha sonra nicel veri toplama araçları ile ön testler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin kendi sınıflarında uyguladıkları 6 haftalık etkinlik uygulamaları sonrasında çalışmaya katılan çocuklardan son test verileri toplanmıştır. Öğretmen ve ebeveynlerle yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öğretmenlerin ve ebeveynlerin uygun zaman dilimlerinde ve kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel ve nicel veriler birbirinden bağımsız olarak toplanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışmaları

Öğretmenler ve ebeveynlerle yapılan görüşmeler, okulda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde veri kaybı oluşmaması için kayıt cihazı kullanılmıştır. Katılımcılardan görüşme kaydına ilişkin aydınlatılmış onam alınmış; istedikleri zaman çalışmadan ayrılacakları ve istemedikleri

kayıtların silinebileceği konusunda süreç bilgisi verilmiştir. Araştırmanın iç geçerliliğini artırmak amacıyla görüşme sorularının hazırlanmasında ve analizin gerçekleştirilmesinde alanyazınından yararlanılmıştır. Öğretmen katılımcılarla daha öncesinde tanışılıyor olması, ebeveynlerle görüşmelerin öğretmenler tarafından yapılması karşılıklı güvenin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Ayrıca görüşmeden elde edilen verilere yorum yapılmadan doğrudan aktarılmaya çalışılması iç geçerliliğini artırma amaçlı yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında öğretmenlerin sınıflarında uyguladıkları çocuk katılımı ve eleştirel düşünme becerilerini destekleyici etkinliklerin öncesinde ve sonrasında çocuklara, “Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği” ve “5-6 Yaş Çocukları İçin Eleştirel Düşünme Becerileri Testi (ÇEDT)” uygulanmıştır. Ön test- son test grup içi karşılaştırılmasının yapılabilmesi için katılımcılardan elde edilen verilerle normallik testi yapılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Araştırmada çarpıklık ve basıklık sonuçları Kalaycı’ya (2008) göre -3 ile +3 arasında, Berber ve Sarı’ya (2010) göre -2 ile +2 arasında veya Büyüköztürk’e, (2006) göre -1 ile +1 arasında yer alması dağılımın normal olduğunu göstermektedir. Araştırmanın veri setinin “Okul Öncesinde Katılım Hakkı Ölçeği”ne ilişkin hesaplanan çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2

“Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı” ve ÇEDT Ölçek Verileri Hesaplanan Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

		Ortalama	Medyan	Çarpıklık	Basıklık
Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği	Ön Test	6,75	6,00	,665	-,560
	Son Test	10,79	10,00	,576	-,475
ÇEDT Ölçeği	Ön Test	24,74	24,00	,061	-,605
	Son Test	35,15	35,00	-,343	-,654

Tablo 2 incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerleri -1 ile +1 arasında olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Ayrıca ortalama ve

medyan değerlerinin birbirine yakın değerler olması bunu desteklemektedir. Veri seti normal dağılıma uygun olduğu için ÇOKEDEP'in etkililiğini belirlemek amacıyla ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Bağımlı Örneklemeler için t-testi yapılmıştır.

Çalışmada nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç ulaşılan verilerin açıklanmasında ilişkileri ve anlamları oluşturmaktır. Görüşmelerde elde edilen ses kayıtları ve notlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Veriler yazılı hâle getirilmiştir. Yazılı dökümün dördüncü ve beşinci araştırmacılar tarafından doğruluğu sağlanmıştır. Birinci ve üçüncü araştırmacılar tarafından veriler birkaç kez okunarak kodlar oluşturulmuştur. Kodlar oluşturulduktan sonra görüşme kodlama güvenilirliğini sağlamak adına iki araştırmacı tarafından kontrol sağlanmıştır. Her soru için yanıtlar incelenerek görüş ayrılığı olan noktalarda araştırmacıların görüşlerine başvurulmuş ve uzlaşma yoluna gidilmiştir. Değerlendirme sonucunda tüm sorular için çıkan sonuçlar Güvenirlik = Görüş Birliği/ Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı formülü (Miles ve Huberman, 1994) kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan güvenirlilik çalışmasının sonucunda araştırmacının genel güvenirliliği %96 olarak saptanmıştır. Verilerin analizinde; verilerin toplanması, analiz için düzenlenmesi, verilerin okunması ve kodlanması şeklinde analiz basamakları izlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde veri analizleri değerlendirilerek bulgulara yer verilmiştir. ÇOKEDEP'in çocukların katılımına ve eleştirel düşünme becerilerine etkileri, ÇOKEDEP'in uygulama süreci ve sonunda öğretmenlerin çocuk katılımı uygulamalarına ilişkin görüşler ve ebeveynlerin okulda uygulanan eğitim programının çocuklarına etkilerine ilişkin görüşler olmak üzere üç ayrı başlık olarak ele alınmıştır.

ÇOKEDEP'in Çocukların Katılımına ve Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkileri

ÇOKEDEP'in çocukların katılımına ve eleştirel düşünme becerilerine etkisini değerlendirebilmek için çocuklara uygulanan “5-6 Yaş Çocukları İçin Eleştirel Düşünme Beceriler Testi (ÇEDT)” ve “Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği” ön test ve son test verilerinin karşılaştırılmasına bu başlıkta yer verilmiştir. Ön test -son testlere ilişkin sonuçlara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3

ÇOKEDEP'in Çocukların Katılımına ve Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkilerinin T-Testi Sonuçları

		N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Okul Öncesi Sınıfında Katılım Hakkı Ölçeği	Ön Test	61	6,75	6,021	4,001	60	,000*
	Son Test	61	10,79	8,645			
ÇEDT Ölçeği	Ön Test	61	24,74	7,094	10,743	60	,000*
	Son Test	61	35,15	6,292			

* $p < .05$

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların okul öncesinde katılım hakkına ilişkin ön test puan ortalamasının 6,75, son test puan ortalamasının 10,79 olduğu görülmektedir. Katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($t = 4,001$ $p < 0,05$). Katılımcıların eleştirel düşünmeye ilişkin ön test puan ortalamasının 24,74, son test puan ortalamasının 35,15 olduğu görülmektedir. Katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($t = 10,743$; $p < 0,05$). Analiz sonuçlarından ortaya çıkan bulgu ÇOKEDEP'in hem çocukların katılım hakkı uygulamalarını hem de eleştirel düşünme becerilerini artırdığını göstermektedir.

ÇOKEDEP'in Uygulama Süreci ve Sonunda Öğretmenlerin Çocuk Katılımı Uygulamalarına İlişkin Görüşler

Öğretmenlere uygulanan Erken Çocukluk Eğitiminde Çocuk Katılımı ve Eleştirel Düşünme Becerileri Hizmet İçi Eğitimi Programından sonra öğretmenlerle ön görüşme yapılmıştır. Ön görüşmede bir soru buz kırıcı olacak şekilde çocuk katılımı ve eleştirel düşünme uygulamalarına ilişkin toplamda 7 soru sorulmuştur. Öğretmenlerin sınıflarında çocuklara uyguladıkları ÇOKEDEP'in sonrasında öğretmenlerle son görüşme yapılmıştır. Son görüşmede de ön görüşmedeki sorular sorularak arada yaşanan farklılıklar incelenmiştir. Ayrıca öğretmenlerle gerçekleştirilen eğitim ve uygulamaların sınıf uygulamalarında çocuk katılımı ve eleştirel düşünmeye olan faydaları sorularak toplamda 9 soruya yer verilmiştir. Altı öğretmenle gerçekleştirilen görüşmelerin analizinde öğretmenler rakamla ifade edilmiştir. Her bir içerikte o içeriği hangi öğretmenlerin yer verdiği yanında rakamlarla belirtilmiştir. Ön-son görüşmede yer alan sınıfınızda öğrenme etkinliklerini gerçekleştirirken çocuk katılımına ilişkin nelere dikkat ediyorsunuz? Sorusuna verilen yanıtlara Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4*Öğretmenlerin Sınıfta Öğrenme Etkinliklerini Gerçekleştirirken Çocuk Katılımına İlişkin Dikkat Ettikleri Konular*

Ön Görüşme	Son Görüşme
Duygu, Düşünce ve ihtiyaçları ile gelişim özelliklerine önem verme (1,2,4,6)	Tüm çocukların katılımını sağlama (1,3,4,5,6)
Seçim haklarını bilme (1)	Bireysel gelişim ve farklılıklara dikkat etme (2)
Serbest zamanda yönlendirme yapmadan oyunlarını izleme (5)	Çocukların ilgisini çekme (3)
İlgi ve meraklarına önem verme (2,6)	Tüm çocuklara fırsat verme (3)
Şarkı, tekerleme, parmak oyunu tercihlerini sorma (5)	Çocukların tercihlerini ve fikirlerini alma (4,6)
Sesi etkili kullanma (2)	
Aktif katılma (4,6)	
Etkinlikte kullanılacak malzeme ve etkinlikleri çocukların seçmelerini sağlama (5)	
Seçenekli hazırlanan etkinlikleri oya sunma (3)	
Her çocuğun yapılan çalışmayla ilgili düşüncesini söylemesini destekleme (4)	

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin katılımı ilgili dikkat ettikleri konuları ön görüşmede 4 öğretmen duygu, düşünce ve ihtiyaçları ile gelişim özelliklerine önem verme olarak belirtirken son görüşmede 5 öğretmen tüm çocukların katılımını sağlama olarak belirtmiştir. Verilen hizmet içi eğitimin de etkisiyle birlikte katılımı ilgili öğretmenlerin farkındalıklarının olması görüşmelerde resmedilmiştir. Ayrıca ilk görüşmede daha özeldir yanıt verilirken son görüşmede daha genel ve çocuk katılımına yönelik yanıt verilmektedir. Öğretmenlere ilk ve son görüşmede sorulan bir diğer soru “Sınıfınızda çocuk katılımını sağlarken hangi zorluklarla karşılaşıyorsunuz ve bu süreçte ihtiyaç duyduklarınız nelerdir?” şeklindedir ve gelen yanıtlara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5*Öğretmenlerin Sınıfta Çocuk Katılımını Sağlamada Yaşadıkları Zorluklar ve İhtiyaçlar*

Ön Görüşme	Son Görüşme
Katılımda isteksiz davranmaları (1,3)	Zorlanılmaması (1,2,4,6)
Oyun ve drama gibi etkinliklerde aynı karakter olmak istemeleri (1)	Aktif katılımı sağlayamayan bazı çocukları dâhil etmekte zorlanması (5)
Sınıf mevcudunun fazla olması (2,4,5,6)	Sınıf mevcudunun fazla olması (3)
Sınıfın yaş ve cinsiyet olarak heterojen olması (2)	
Görsel materyallerin az olması, fiziksel ortamın yetersiz olması (2,6)	
Her çocuğun farklı istekte bulunması (3,5)	
Aynı anda söz almak istemeleri (4)	
Dikkat süresi kısa olan ve yoğunlaşamayan çocukların olması (6)	

Tablo 5 incelendiğinde ön görüşme ve son görüşme arasında yaşanan zorlukların azalması noktasında olumlu farklılıklar yaşandığı görülmektedir. Öğretmenlerden 4'ü son görüşmede “zorlanmadım” şeklinde ifade etmiştir. Çocuk katılımı uygulamalarının artması ile birlikte katılım gösteren çocuk sayısında da büyüme olduğu söylenebilir. Sınıfların kalabalık olması ve sınıfta farklı yaş ve cinsiyette çocukların olması katılımı etkileyen dış faktörler olup çocuk katılımında karşılaşılan zorluklar arasında yer almaktadır. Öğretmenlere sorulan 3. soru eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik neler yaptıkları şeklindedir ve gelen yanıtlar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6*Öğretmenlerin Sınıfta Öğrenme Etkinliklerini Gerçekleştirirken Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Uygulamaları*

Ön Görüşme	Son Görüşme
Bir durum vererek bu durumda başka ne yapılabilirdi sorusunu sorma (1)	Her çocuğun fikrini dinleme, düşüncesini dikkate alma (1,5,6)
Düşüncelerini kendi bakış açılarıyla sunmalarını sağlama (1,6)	Sanat, Türkçe, drama ve oyun etkinliklerine yer verme (2)

Sanat çalışmasını arkadaşlarına sunmalarını sağlama (2)	Düşünmeye yönelten etkinlikler uygulama (3)
Problem durumu oluşturarak açık uçlu sorular yöneltme (2,5,6)	Açık uçlu sorular sorma (4)
Türkçe etkinliğinde hikâye ile ilgili sorular sorma, sonunu tamamlatma (2,3,5)	
Çocuğu merkeze alma (6)	
Etkinlikler esnasında açık uçlu sorular yöneltme (4,6)	

Tablo 6 incelendiğinde ön görüşmede öğretmenlerin en çok eleştirel düşünmeye yönelik farklı etkinlik türlerinde sorular sorarak uygulamalar gerçekleştirdikleri şeklindedir. Son görüşmede eleştirel düşünmeye ek olarak çocuk katılım uygulamaları beraber gerçekleştiği görülmektedir. Çocuk katılımı ile eleştirel düşünme becerilerinin iç içe uygulanmasının eleştirel düşünme becerilerini de desteklediği görülmektedir. Ön-son görüşmede “Eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye yönelik hangi zorluklarla karşılaşıyorsunuz ve bu süreçte ihtiyaç duyduklarınız nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7

Öğretmenlerin Sınıfta Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmede Yaşadıkları Zorluklar ve İhtiyaçlar

Ön Görüşme	Son Görüşme
Etkinliklerin süre ve çeşit açısından uygun olmaması (1)	Zorlanılmaması (1,4,6)
Sınıfların kalabalık ve farklı seviyelerden oluşması (2,5)	Sınıfların mevcudunun fazla olması (3)
Çocukların konu dışına çıkarak farklı şeyler anlatması (3)	Araç, gereç ve materyalin eksik olması (3)
Çocukların grup olarak çalışmasında zorluk yaşanması (4)	İhtiyaçlara yönelik farklı etkinlikler planlanması (2)
Çocukların birbirinin düşüncelerinden etkilenmesi (2,4)	Katılmak istemeyen çocukları dâhil etmede zorluk yaşanması (5)
Teknik materyalde zorluk yaşanması (5)	

Öğretmenlerin ön görüşme ve son görüşmeleri incelendiğinde yaşadıkları zorlukların azaldığı görülmektedir. Son görüşmede yer alan “zorlanmadım” ifadesini 3 öğretmen söylemiştir. Uygun araç, gereç ve materyal eksikliklerinin yaşanması bir diğer zorluk ve bu materyal çeşitliliğinin sağlanması ise ihtiyaç olarak görülmektedir. Etkinliklerin süre ve çeşit açısından uygun olmaması, çocukların konu dışına çıkarak farklı şeyler anlatmaları, çocukların grup olarak çalışmasında zorluk yaşanması, çocukların birbirinin düşüncelerinden etkilenmesi gibi konular sadece ön görüşmede yer almıştır. Son görüşmede ihtiyaçlara yönelik farklı etkinlikler planlama ve katılmak istemeyen çocukları dâhil etme belirtilmiştir. Öğretmenlere ilk ve son görüşmede sorulan bir diğer soru Sınıfınızda eleştirel düşünme becerilerini desteklemeye yönelik ne tür materyaller kullanıyorsunuz? Şeklinde ve gelen yanıtlara Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8

Öğretmenlerin Sınıfta Eleştirel Düşünme Becerilerini Desteklemede Kullandıkları Materyaller

Ön Görüşme	Son Görüşme
Çocuk kitapları (1,4,6)	Görsel-İşitsel materyaller, (1,3,4)
Video (1)	Drama (2,4,6)
Masa oyuncakları, zekâ oyuncakları (1,2)	Masa oyuncakları, zekâ oyuncakları, eğitici oyuncaklar (lego, tak-sök) (1,4)
Günün sorusu (5)	Sanat malzemeleri (2)
Fen etkinlik malzemeleri (6)	Yaratıcı düşünmeyi destekleyici etkinlikler (3)
Hikâye kartları (2,4,6)	Çocuk kitapları (2,4,5,6)
Görsel materyaller (2,3)	

Öğretmenlerle yapılan ön görüşmede eleştirel düşünme becerilerini desteklemek için çoğunlukla çocuk kitapları ve hikâye kartlarının kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca masa/zekâ oyuncakları, görsel materyaller, günün sorusu, fen etkinlik malzemeleri, video materyalleri kullanıldığı belirtilmiştir. Son görüşmede ilk görüşmeden farklı olarak drama dikkat çekmektedir. Ayrıca eğitici oyuncaklar, sanat malzemeleri, yaratıcı düşünmeyi destekleyici etkinlikler belirtilmiştir. Öğretmenlere sorulan ön test ve son test sorularından biri olan “Sınıfınızdaki uygulamalarınızda çocuk katılımının ve eleştirel düşünme becerilerinin faydaları nelerdir?” sorusuna gelen yanıtlar Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9*Öğretmenlerin Uygulamalarında Çocuk Katılımının ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin Faydaları*

Çocuk Katılımı	Eleştirel Düşünme Becerileri
Her çocuğun söz almak istemesi (1)	Aktif katılım sağlanması(2,5)
Daha çok aktif olma ve katılım sağlanması (2,6)	Sözel becerilerin gelişmesi (2)
Farklı açılardan sorgulamanın ilerlemesi (2,4,6)	Düşünme ve sorgulama becerilerinin gelişmesi (2,3,6)
Katılım arttıkça keyif ve verimin artması (2,3)	Farkındalıklarının artması ve bakış açılarının değişmesi (4)
Sınıf içi ilişkilerin artması (5)	Problemlere yönelik farklı çözümler üretilmesi (1)

Öğretmenlere son görüşmede, bu çalışmada gerçekleştirilen çocuk katılımının ve eleştirel düşünme becerilerinin sınıf uygulamalarına faydaları sorulmuştur. Öğretmenler çocuk katılımı uygulamalarının her çocukta söz almak isteme, daha çok aktif olma ve katılım, farklı açılardan sorgulama, katılım arttıkça keyif ve verimin artması, sınıf içi ilişkilerin artması şeklinde faydalarından söz etmişlerdir. Eleştirel düşünme becerilerinin sınıf uygulamalarına faydalarını ise çocukların problemlere yönelik farklı çözümler üretme, daha aktif katılım, sözel beceri ve düşünme becerisinin gelişimi, sorgulama becerilerinin gelişmesi ve farkındalığın artması olarak ifade etmişlerdir.

Ebeveynlerin Okulda Uygulanan Eğitim Programının Çocuklarına Etkilerine İlişkin Görüşler

Çocuklara uygulanan eğitim programı sonunda gönüllü 35 ebeveynle, eğitim programının çocukları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Toplamda üç soru yöneltilmiştir. İlk soru buz kırıcı olarak okulda uygulanacak olan programa katılımlarının nasıl olduğuna ilişkin bir sorudur. Diğer sorular; çocukların evde eğitimle ilgili neler söz ettiği ve eğitimin çocuklara neler kazandırdığı şeklindedir. Ebeveynlerin verdiği cevaplara parantez içerisinde frekansları belirtilerek Tablo 10'da yer verilmiştir.

Tablo 10

Ebeveynlerin Okulda Uygulanan Eğitim Programının Çocuklarına Etkilerine İlişkin Görüşleri

1. Çocuğunuzun okulunda uygulanan eğitim programına katılımınız nasıl oldu?		Öğretmen aracılığıyla oldu
		Yönetim aracılığıyla oldu
2. Programda gerçekleştirilen faaliyetlerden çocuğunuz evde nasıl söz etti?		Evde bahsetmedi (14)
	Eleştirel Düşünme-Çocuk Katılımı	Herkesin fikir sunduğunu belirtti (2)
		Sevgiyle anlattı (5)
	Eleştirel Düşünme	Farklı soru ve yanıtlardan oluştuğunu anlattı (16)
		Hayal gücünün genişlemesini ifade etti (2)
	Çocuk Katılımı	Öğretmenlerin neyi nasıl yapmak istediklerini sorduklarını söyledi (2)
Ortak ve doğru kararın beraber alınmasını belirtti (1)		
3. Sizce okuldaki eğitim programının çocuğunuza katkıları neler oldu?		Bilmiyorum dedi (1)
	Eleştirel Düşünme-Çocuk Katılımı	İstemediği ve farklı düşündüğü konuları belirtti (11)
		Olumlu katkıları oldu (7)
	Eleştirel Düşünme	Eleştirel düşünme yönü etkin ve aktif hale geldi (8)
		Daha derinliği olan sorular sormaya başladı (7)
		Kendini ifade etmeye başladı (5)
Problem çözme becerisi gelişti (3)		
Verilen cevapları sorgulamaya başladı (2)		
Kitapları anlatmaya başladı (2)		
Çocuk Katılımı	Daha anlamlı cümleler kurmaya başladı (2)	
	Hayal gücü gelişti (5)	
	Özgür düşünmesi ve yaratıcılığı gelişti (3)	
		Kendi kendine oyun kurma becerisi gelişti (3)

Tablo 10 incelendiğinde ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu, uygulanan eğitim programına öğretmen aracılığı ile katıldıklarını belirtmişlerdir. Diğer bir katılım şekli okul yönetimi aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Yönetim ve öğretmen iş birliği sayesinde ebeveynler aydınlatılmış onam formları ile bilgilendirilmiş olup görüşmeye katılımları gerçekleştirilmiştir. Ebeveynlere yöneltilen diğer soru “Programda gerçekleştirilen faaliyetlerden çocuğunuz evde nasıl söz etti?” şeklindedir. Ebeveynler çocuklarının “farklı soru ve yanıtlardan oluşuyor” şeklinde anlattığını ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmelerden alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“...Hikâye kitaplarını okuduğumuzda, bunları resmetmesi ve kendince de yorum katması bizim için çok heyecanlandırıcı. Hayal gücünün farkına varması ve bunları verilen ders ve hikâyelere dâhil etmesi harika. (Görüşme Kaydı:19)”

Yukarıda geçen görüşme kaydı diğer verilerle birlikte incelendiğinde sınıflarda uygulanan eleştirel düşünme becerilerine yönelik Türkçe etkinliklerinin çocukların hem katılımlarına hem de eleştirel düşünme becerilerine katkı sunduğu görülmektedir. Diğer bir yanıt “Evde bahsetmedi.” şeklinde olmasına rağmen çocukların uygulamaları sevgiyle anlattıklarını, hayal güçlerini genişlettiğini, sınıfta herkesin fikir sunduğunu, ortak ve doğru kararı öğretmenle beraber bulduklarını, öğretmenin çocuklara neyi ve nasıl oynamak istediklerini sorduğunu ebeveynler görüşmede ifade etmişlerdir.

Ebeveynlere sorulan diğer soru “Okulda uygulanan eğitim programının çocuğunuza katkıları neler oldu?” şeklindedir. Tablo 10 incelendiğinde eğitim programının hem katılım hem de eleştirel düşünme becerisine olan katkısının iç içe olduğu ve birbirini desteklediği anlaşılmaktadır. Katılımcılardan 11’i çocuklarının istemediği ve farklı düşündüğü konuları belirttiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca çocuklarına olumlu katkıları olduğunu, eleştirel düşünme yönlerinin etkin ve aktif hâle geldiğini, çocuklarının daha derinliği olan sorular sormaya başladıklarını, kendini ifade etmeye başladıklarını, hayal güçlerinin geliştiğini, kendi kendine oyun kurma becerisinin geliştiğini, kitapları anlatmaya başladıklarını, verilen cevapları sorguladıklarını, daha anlamlı cümleler kurmaya başladıklarını, özgür düşünme, yaratıcılık ve problem çözme becerilerinin arttığını belirtmişlerdir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

ÇOKEDEP’in okul öncesi dönem çocuklarının eleştirel düşünme becerileri ile öğretmenlerin ve çocukların çocuk katılımı konusundaki düşüncelerine etkisini

inceleme amacı kapsamında öncelikle çocuk katılımına ilişkin bulgular birlikte ele alınmıştır. Bu kapsamda çocuk katılımı ölçeğinin bulguları, öğretmen ve ebeveyn görüşleri birlikte ve birbirini destekleyici şekilde yorumlanıp tartışılmıştır. “Okul Öncesinde Katılım Hakkı Ölçeği” ön test ve son test değerlerine göre çocukların süreç sonunda puanlarının yükseldiği görülmektedir. Bu sonuç sınıfta çocukların katılımının arttığını göstermektedir. Öğretmenler ise ön görüşmede çocuk katılımına ilişkin sınıflarında katılımı sağlamada bazı zorluklar yaşadıklarından söz ederken son görüşmede katılımcıların çoğu zorluk yaşamadığını belirtmiştir. Yaşanan zorlukların sınıf mevcudu ve materyal eksikliği gibi dış faktörlerden dolayı genel olarak yaşanabilecek konular olması öğretmen ve çocuk kaynaklı zorlukların aşılabildiğini göstermektedir. Aktif katılımın sağlanması ile birlikte katılım gösteren çocuk sayısı da artmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde paylaşılan bu sonuçlar da çocuk katılımı uygulamalarının arttığını desteklemektedir. Çocuklar, öğretmenlerinin neyi nasıl yapmak istediklerini sorduklarından, ortak ve doğru kararları öğretmenle beraber aldıklarından evde söz etmişlerdir. Ayrıca ebeveynlerin de çocuklarıyla ilgili özgür düşünme ve yaratıcılıklarının geliştiği, etkinlik başlatıp sürdürebilmesine ilişkin ilerlediği söylemleri ÇOKEDEP’in çocuk katılımına olumlu etkilerini desteklemektedir.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki etkinliklerde katılımcı çocuk anlayışının benimsenmesi sınıf içi etkileşimi artırmakta (Lundy, 2007; Smith, 2002; Tangney, 2014) ve programın hedeflerine ulaşmayı desteklemektedir. Öğretmenlere uygulanan hizmet içi eğitimle birlikte öğretmenlerin çocuk haklarını, katılım haklarını, katılımın niteliklerini ve Hart’ın (2016) katılım merdivenini benimsemeleri beklenmiştir. Çalışmanın bulguları da öğretmenlerin bu süreci içselleştirebildiklerini göstermiştir. Çocukların kendilerini ilgilendiren konularda arkadaşlarıyla veya öğretmeniyle ortak karar alması katılımın sağlanmasının en önemli göstergelerindendir ve uygulamayı gerçekleştiren öğretmenlerin ifadelerini desteklemektedir (Alderson, 2005; Sinclair, 2004; UNICEF, 2023). Hem öğretmen hem okul öncesi çocuklarla birlikte gerçekleşen çalışmalarda katılım odaklı yapılan müdahale programlarının çocuklar için etkileşim, problem çözme, sorumluluk ve özerkliklerini geliştirdiğini; öğretmenler için daha iyi öğrenme fırsatları sağladığını ve çocuklarla olan iş birliğinin arttığını ifade etmişlerdir (Mesquita-Pires, 2012; Nah ve Lee, 2016). Ayrıca okul ve sınıf olarak öğrenme ortamları çocuk katılımının gerçekleştirileceği katılım hakkının hayata geçirileceği en önemli ortamlardan biridir (Lansdown, 2001; Lundy,

2007; Save the Children, 2023). Sınıfta öğretmenler katılım merdivenini görsel olarak bulundurmuşlar ve karar alma süreçlerine çocukları dâhil etmişlerdir. Yapılan çalışmalar da göstermektedir ki sınıfta yapılacak etkinliklerin öğrenme süreçlerinde çocukları karar alma süreçlerine dâhil etme, çocukların üstbiliş becerilerine katkıda bulunmaktadır (Dawson ve Guare, 2010; Robson, 2016). Bu nedenle araştırmada eğitim programının uygulanması sürecinde çocuk katılımının Hart'ın (1992) katılım merdiveni modeline göre dördüncü basamak ve üstünde etkinlikler olmasına dikkat edilmiştir. Bu etkinlikler çocukların bakış açısından düzenlenen, yetişkin perspektifinden uzak etkinliklerdir. Çocuklarla yapılan araştırmalar da çocuk bakış açısının önemini vurgulamaktadır (Avcı ve Pekince, 2018; Christensen, 2004; Pekince ve Avcı, 2018; Prout, 2002). Çocukların kendilerini ilgilendiren konularda özerk olarak karar vermesi için çevresinde bulunan yetişkinlerin yardım ve destek sunması gerekmektedir (Cashmore, 2011; Gal, 2017; Shier vd., 2014; Smith, 2002). Bu konuda ebeveynlerin dikkatlerini bu konuya çekmek bile çalışma için önemli bir adımdır. Gerçek katılım fırsatlarının sağlanması çocukların eleştirel düşünme becerilerini de geliştirmektedir (Simovska, 2004).

Üst düzey düşünme becerilerinden biri olan, okul öncesi dönemde en çok kullanılan ve desteklenmesi gereken düşünme alanlarından birisi eleştirel düşünme becerileridir (Tozduvan Yaralı, 2019; Şahin ve Akman, 2018). ÇEDT ölçeğinin ön test ve son test lehine farklılık olması hazırlanan ÇOKEDEP'in olumlu etkilerine dikkati çekmektedir. Eleştirel düşünme becerilerini çocuklara kazandırmada öğretmenlerin eğitim sürecinde yaşadıkları sorunların azalması ÇOKEDEP'in olumlu etkilerini desteklemektedir. Eleştirel düşünme etkinliklerine günlük eğitim akışında yer alan sanat, oyun, drama, Türkçe, serbest zaman aktivitelerinde yer verilmiştir. Programda yer alan etkinliklerin çeşitli aktivitelerin içerisinde yer alması ve felsefi sorgulama etkinliklerine de yer verilmesi, çocuklarda eleştirel düşünme becerilerinin pekiştirildiği şeklinde değerlendirilebilir. Aynı zamanda etkinliklerde kullanılan materyal çeşitleri de süreçte artmıştır. Eğitici oyuncak, drama, yaratıcı düşünmeyi destekleyici materyallerin kullanılması ön görüşmeden farklı olarak dikkat çeken materyallerdir. Bu değişikliğin sebebi olarak öğretmenlerin aldıkları hizmet içi eğitim sonrasında, katılımcı çocuk uygulamalarını, eleştirel düşünme becerileri etkinliklerini sınıf içi uygulamalarında pekiştirdikleri gösterilebilir. Öğretmenler eleştirel düşünme becerilerinin; problem çözme, dil ve düşünme becerileri, sorgulama becerileri ve farkındalığı

artırdığını ifade etmişlerdir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarının evde daha farklı ve derinliği olan sorular sorduklarından, ifade edici dillerinin geliştiğinden ve problem çözme davranışlarının arttığından söz etmeleri ÇOKEDEP'in eleştirel düşünme becerilerine katkısını destekler niteliktedir.

Erken çocukluk döneminde soru sorma, neden bulma, teori oluşturma gibi eleştirel düşünme becerilerini destekleme benlik bilinci için önemlidir (Fisher, 2005). Bu nedenle çalışmada eleştirel düşünme becerilerine yer verilmiştir. Çocukların eleştirel düşünme becerileri kazanmasında sosyal deneyimler ve çevresindeki insanların akıl yürütme becerilerini desteklemesiyle birlikte olanak sunması önemli faktörlerdendir (Heyman, 2008; Tuğrul, 2006). Bu çalışmada öğretmen eğitimi ve çocukların aktif katılımının sağlanması bunu kanıtlar niteliktedir. Öğretmenlerin en önemli sorumlulukları arasında çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek yer almaktadır (Şahin ve Çakmak, 2016). Öğretmen adayları ile yapılan eğitimler sonrasında öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin olumlu yönde geliştiği belirtilmiştir (Çakır vd., 2020; Tok ve Sevinç, 2010). Bu çalışmada öğretmen eğitiminin yer alması ilgili çalışmaları desteklemektedir. Eğitim programının gerçekleştirilmesinden sonra öğretmenler ve ebeveynler ile yapılan görüşmelerde, çocukların eleştirel düşünme becerilerini edinmeleriyle elde ettikleri kazanımlar paylaşılmıştır. Bu kazanımlara paralel olarak yapılan çalışmalarda da eleştirel düşünmenin çocuklarda karar verme, yaratıcı düşünme, problem çözme, olaylara çok yönlü yaklaşabilme, öz düzenleme ve sorgulama becerilerini geliştirdiği görülmektedir (Galinsky, 2010; Quinn, 1997; Williams Howe, 2016).

Alan yazını incelendiğinde eleştirel düşünme etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde farklı uygulama ve etkinliklerin olduğu görülmektedir (Abrami vd., 2014; Chandra, 2008; Ennis, 1989; Karadağ ve Demirtaş, 2018; Tok ve Sevinç, 2010; Tozduman Yaralı, 2019). Özellikle problem çözme ve eleştirel düşünme etkinlikleri beraber uygulanmaktadır. Sebep sonuç ve varsayımları sorgulama etkinlikleriyle desteklenmektedir (Ennis, 1989). ÇOKEDEP'te de benzer şekilde etkinlikler bulunmakta olup sorgulama, soru sorma en çok kullanılan teknikler arasında yer almaktadır. Eğitim programı uygulama sürecinde 21. yy. becerileri içinde kazandırılması hedeflenen eleştirel düşünme becerilerinin kazanılmasının en iyi yollarından birisi de felsefi sorgulama ile çocukları tanıştırmak olabilir (Canbaz ve Sayı, 2022). Bu alanda çocuklar için Cognitive Research Truth (CORT) düşünme programı, Çocuklar İçin Felsefe

(P4C) gibi farklı programlar oluşturulmuş ve çocukların düşünceler hakkında düşünme becerilerini artırdığını ortaya koymuştur (Bono, 1985; Lipman, 1985; Tozduman Yaralı ve Aytar, 2020). ÇOKEDEP'in içeriğinde benzer şekilde felsefi sorgulamaya yönelik çalışmaların bulunması nedeniyle çocukların eleştirel düşünme becerilerinde artış olmuş olabilir.

Öğretmen ve ebeveynlerle yapılan görüşmeler ve çocuklarla gerçekleştirilen ölçek uygulamalarının sonuçları ÇOKEDEP'in etkili olduğunu göstermiştir. Bu farklılaşmayı yaratan durumların başlıcası öğretmenlerle gerçekleştirilen hizmet içi eğitim programı ve eğitim programında çocuk katılımı ve eleştirel düşünme beceri uygulamalarının beraber gerçekleştirilmesidir. Çocuk katılımı ve eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesi süreci, aynı ortam özellikleri, öğretmen stratejileri ve öğretmen nitelikleri ile ilişkilidir. Çocukları aktif kılan, düşünmeye sevk eden, karar alma mekanizmalarını destekleyen öğretmen profili bu anlamda her iki becerinin birbirini desteklemesi için doğal bir süreç olmuştur. Çalışmanın 6 haftalık kısa bir eğitim programı olmasına karşın çocuklar, öğretmenler ve ebeveynler üzerinde olumlu etkileri yadsınamayacak kadar çoktur. Okul öncesinde çocuk katılımına odaklanan çalışmalar giderek artış göstermesine karşın sayıca oldukça azdır. Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki çocukların katılım seviyeleri genel olarak düşüktür (Koran, 2017; Koran ve Avcı, 2017; Pekince ve Avcı, 2016; Turnšek, 2016; Vanner, 2014; Zorbay Varol, 2019). Çalışmanın çocukların katılımını artırma ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirme konusunda alan yazınına katkı sağlaması düşünülmektedir.

ÇOKEDEP tüm okullara yaygınlaştırılabilir. Daha uzun süre uygulanabilmesi için mesleki eğitim kapsamında öğretmen eğitimlerinde yer alabilir. Hizmet öncesi eğitimlerde çocuk katılımı ve eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesi, okul öncesi öğretmen yetiştirme programlarının odak noktası yapılarak tüm etkinlik ve uygulamaların bu konuda temel bir anlayış sunması önerilebilir. ÇOKEDEP'in okullarda daha uzun süreli uygulanması sağlanabilir. Öğretmenler çocuk katılımı ve eleştirel düşünme etkinliklerini geliştirme konusunda eğitimle desteklenebilir. Ebeveynlere çocuk katılımı ve eleştirel düşünme konusunda eğitim verilebilir. Ebeveynler ve öğretmenlere sağlanan eğitimlerle uygulama kapsamı genişletilebilir. Ayrıca eleştirel düşünme becerilerine yönelik farklı etkinliklerin farklı yöntem- tekniklerle desteklenmesiyle yeni eğitim programları gerçekleştirilebilir.

Yazar Katkıları: Çalışmada akademik danışman olarak yer alan akademisyenler eğitim programı, veri toplama, veri analizi gibi konularda aktif olarak yer alarak çalışmaya katkı sunarken okul müdürü, okul müdür yardımcısı ve rehber öğretmen programın uygulanması, katılımcılara ulaşma ve verilerin toplanması konusunda katkı sunmuşlardır. Birinci yazarın %20, ikinci yazarın %20, üçüncü yazarın %20, dördüncü yazarın %20 ve beşinci yazarın %20 katkı oranı bulunmaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması olmamıştır.

Etik Beyanı: Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde belirtilen kurallara uyulduğu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler”e dayalı hiçbir işlem yapılmadığı temin edilmektedir. Aynı zamanda tüm yazarların çalışmaya katkıda bulunduğu, yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığı ve tüm etik ihlallerde tüm sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğu belirtilmektedir.

Etik Kurul İzni: Bu araştırmanın gerçekleştirilmesi için Gazi Üniversitesi Etik Kurulundan 30.12.2022 tarihli ve 546758 sayı ile etik kurul onayı ve Ankara İl Millî Eğitim Müdürlüğünden yasal izinler alınmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin sahiplerinden yazılı izin temin edilmiştir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olup katılımcıların aydınlatılmış onamlarına yer verilmiştir. Çocuklarla araştırmalarda etik konular çerçevesinde çocukların araştırma süreçlerinde zarar görmemesi, gizlilik ve etik simetri konularında da önlemler alınmıştır.

Finansman: Bu araştırmada herhangi bir fon almamıştır.

Telif Hakları: Millî Eğitim dergisinde yayınlanan çalışmaların Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Veri Kullanılabilirliği Beyanı: Bu çalışma sırasında oluşturulan veya analiz edilen veriler, talep üzerine yazarlardan temin edilebilir.

Yazma Yardımı için Yapay Zekâ Kullanımı: Yazma yardımı için yapay zekâ kullanılmamıştır.

Extended Summary

Introduction

Acquiring critical thinking skills is important in terms of enabling students to question assumptions, interpret, analyze, see from other perspectives, and evaluate the quality of information (Bensley and Sparo, 2014). The active learning process can be defined as the realization of participation and children's reproduction of knowledge (Simovska, 2004). The right to participation is the right to voice one's opinions on issues related to oneself and represents a fundamental right of citizenship (Hart, 1992). Children's right to participate in school and education, in the family, in play, recreation, sports, and cultural activities, in the city and society, in short, everywhere, needs to be taken into account and constitutes one of the basic steps in the development of critical thinking skills (Simovska, 2004). Supporting children's critical thinking skills is made possible through their right to express their opinions and to have them taken into account. In this study, it was aimed to increase teachers' awareness of children's needs, wishes, and ideas by improving their knowledge, skills, and competencies on child participation and supporting children's critical thinking skills through in-service training, and implementing practices that support children's participation and critical thinking skills in their classrooms.

Method

The study is a mixed method research and its basic design is combinatorial design and its advanced design is intervention design. As a quantitative data collection tool in the study, the "Right to Participate in Preschool Classroom Scale" was used to assess participation in the pretest and posttest measurements of the children in the intervention group, and the "Critical Thinking Skills Test for 5-6 Year Old Children" was used to assess critical thinking. In the quantitative dimension of the study, a single-group quasi-experimental design was used. Before starting the implementation of the training program, the teachers received in-service training on "Child Participation and Critical Thinking Skills in Early Childhood Education". After the in-service training, a semi-structured pre-interview was conducted with the teachers. At the end of the training process with children, semi-structured interviews were conducted with teachers and parents. The participants of the study consisted of 4-5 year old children attending kindergarten affiliated with the Ministry of National Education, their teachers, and parents. The content analysis method was used to analyze qualitative data in the study.

Findings

According to the t-test results of the effects of COKEDep on children's participation and critical thinking skills, there was a significant difference between the pre-test and post-test scores of the participants. According to the results obtained from the interviews with the teachers, the issues they paid attention to regarding participation were giving importance to the feelings, thoughts, and needs of children in the pre-interview and ensuring the participation of all children in the post-interview. Teachers mentioned the benefits of child participation practices such as each child wanting to take the floor, being more active and participating, questioning from different perspectives, increasing enjoyment and efficiency as participation increases, and increasing classroom relationships. Teachers mentioned the benefits of critical thinking skills in classroom practices as generating different solutions to problems, more active participation, development of verbal skills and thinking skills, development of questioning skills, and increased awareness. In the interview, parents stated that their children talked about the practices with love, that they expanded their imagination, that everyone in the class presented ideas, that they found the common and right decision together with the teacher, and that the teacher asked the children what and how they wanted to play. They also stated that it contributed positively to their children, that their critical thinking became active and active, that their children started to ask more in-depth questions, that they started to express themselves, that their imagination developed, that they developed the ability to play on their own, that they started to tell about the books, that they questioned the answers given, that they started to form more meaningful sentences, and that their free thinking, creativity, and problem-solving skills increased.

Discussion, Conclusion, and Suggestions

According to the pre-test and post-test values of the "Right to Participate in Preschool Scale", it is seen that children's scores increased during the process. This result shows that children's participation increased in the classroom. In the classroom, teachers visually displayed the participation ladder and involved children in decision-making processes. Even drawing the attention of parents to the fact that children make decisions autonomously on issues that concern them is an important step for the study. It can be concluded that providing diversity in the activities in the program and including philosophical inquiry activities support children's critical thinking skills. At the same time, the types of materials used

in the activities increased in the process. Teachers stated that critical thinking skills increase problem-solving, language, and thinking skills, questioning skills, and awareness. In addition, parents mentioned that their children asked more diverse and in-depth questions at home, their expressive language developed and their problem-solving behaviors increased, which supports the contribution of ÇOKEDEP to critical thinking skills. The process of child participation and the promotion of critical thinking skills refer to the same environmental characteristics, teacher strategies, and teacher characteristics. A teacher profile that actively engages children, encourages thinking, and supports decision-making processes fosters a natural interplay between these skills, helping them to reinforce each other.

ÇOKEDEP can be extended to all schools. It can be included in teacher training within the scope of vocational training for longer implementation. Supporting child participation and critical thinking skills in pre-service training can be made a focal point of preschool teacher training programs, and all courses and practices should provide a basic understanding of this issue. ÇOKEDEP can be implemented in schools for a longer period. Teachers can be supported with training in developing child participation and critical thinking activities. Parents could be trained in child participation and critical thinking. The scope of implementation can be expanded through training for parents and teachers.

Kaynakça

- Abrami, P. C., Bernard, R. M., Borokhovski, E., Waddington, D. I., Wade, C. A., and Persson, T. (2014). Strategies for teaching students to think critically: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 85(2), 275-314. <https://doi.org/10.3102/0034654314551063>
- Akyüz, E. (2016). Çocuk hukuku. Pegem.
- Alderson, P. (2005). Designing ethical research with children. *Ethical Research with Children*, 27-36.
- Anderson, L. W., and Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman.
- Avcı, N., ve Pekince, P. (2018). Çocukların çocukluğa bakış açıları. *Eğitim ve Bilim*, 43(196), 1-25.

- Bensley, D. A., and Spero, R. A. (2014). Improving critical thinking skills and metacognitive monitoring through direct infusion. *Thinking Skills and Creativity*, 12, 55-68. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2014.02.001>
- Berber, N., and Sarı, M. (2010). Kavramsal değişime dayalı öğretim stratejilerinin fizik dersine yönelik bazı duyuşsal özelliklerin gelişimine etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 45-64.
- Browne, M. N., and Freeman, K. (2000). Distinguishing features of critical thinking classrooms. *Teaching in higher education*, 5(3), 301-309. <https://doi.org/10.1080/713699143>
- Butler, H. A., Pentoney, C., and Bong, M. P. (2017). Predicting real-world outcomes: Critical thinking ability is a better predictor of life decisions than intelligence. *Thinking Skills and Creativity*, 25, 38-46. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2017.06.005>
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Cáceres, M., Nussbaum, M., and Ortiz, J. (2020). Integrating critical thinking into the classroom: A teacher's perspective. *Thinking Skills and Creativity*, 37, 100674. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100674>
- Canbaz, B., ve Sayı, A. K. (2022). Çıtır Çıtır Felsefe kitap serisinin eleştirel düşünme becerileri açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), 3081-3106. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.953935>
- Cashmore, J. (2011). Children's participation in family law decision-making: Theoretical approaches to understanding children's views. *Children and Youth Services Review*, 33(4), 515-520. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.008>
- Chandra, J. S. (2008). *A Vygotskian perspective on promoting critical thinking in young children through mother-child interactions* [Doctoral dissertation] Murdoch University.

- Christensen, P. H. (2004). Children's participation in ethnographic research: Issues of power and representation. *Children and Society*, 18(2), 165-176. <https://doi.org/10.1002/chi.823>
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni*. Eğiten Kitap
- Çakır, Z., Yalçın, S. A., and Yalçın, P. (2020). Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerine etkisi. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 8(1), 18-45.
- Danner, S., and Jonynienė, V. Ž. (2013). The promotion of democratic and civic participation of kindergarten children: Possibilities and environmental preparedness. *Socialinis Ugdymas*, (1), 18-29.
- Dawson, D., and Guare, P. (2010). *Executive skills in children and adolescents: A practical guide to assessment and intervention*. Guilford.
- Destan, N., Hembacher, E., Ghetti, S., and Roebbers, C. M. (2014). Early metacognitive abilities: The interplay of monitoring and control processes in 5-to 7 year old children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 126, 213-228. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2014.04.001>
- Dwyer, C. P., Hogan, M. J., and Stewart, I. (2014). An integrated critical thinking framework for the 21st century. *Thinking Skills and Creativity*, 12, 43-52. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2013.12.004>
- Eğmir, E. ve Ocak, G. (2016). Eleştirel düşünme becerisini ölçmeye yönelik bir başarı testi geliştirme. *International Periodical For The Languages*, 11(19), 337-360. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9961>
- Ennis, R. H. (1987). A taxonomy of critical thinking dispositions and abilities. In J. B. Baron and R. J. Sternberg (Eds.), *Teaching thinking skills: Theory and practice* (pp. 9-26). Freeman.
- Facione, P. A. (2011). Critical thinking: What it is and why it counts. *Insight Assessment*, 1(1), 1-23.
- Facione, P.A., Facione, N.C., and Giancarlo, C.A. (2000). The disposition toward critical thinking: Its character, measurement and relationship to critical thinking skill. *Informal Logic*, 20(1), 61-84 <https://doi.org/10.22329/il.v20i1.2254>.

- Fisher, R. (2005). *Teaching children to think*. (2nd edition). Nelson thornes.
- Florea, N. M., and Hurjui, E. (2015). Critical thinking in elementary school children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 180, 565-572. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.02.161>
- Gal, T. (2017). An ecological model of child and youth participation. *Children and Youth Services Review*, 79, 57-64. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.05.029>
- Galinsky, E. (2010). *Mind in the making: The seven essential life skills every child needs*. HarperCollins.
- Garner, R., and Alexander, P. A. (1989). Metacognition: Answered and unanswered questions. *Educational Psychologist*, 24(2), 143-158. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2402_2
- Golding, C. (2011). Educating for critical thinking: Thought-encouraging questions in a community of inquiry. *Higher Education Research and Development*, 30(3), 357-370. <https://doi.org/10.1080/07294360.2010.499144>
- Hacker, D. J., and Dunlosky, J. (2003). Not all metacognition is created equal. *New Directions for Teaching and Learning*, 2003(95), 73-79. <https://doi.org/10.1002/tl.116>
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship* (No. Inness92/6). UNICEF, International Child Development Centre, Piazza SS Annunziata 12, 50122 Florence, Italy.
- Hart, R. A. (2016). Çocukların katılımı. (T. Şener Kılınç, Çev.). Nobel Akademi.
- Heyman, G. D. (2008). Children's critical thinking when learning from others. *Current Directions in Psychological Science*, 17(5), 344-347. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00603.x>
- Huber, C. R., and Kuncel, N. R. (2016). Does college teach critical thinking? A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 86(2), 431-468. <https://doi.org/10.3102/0034654315605917>

- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayın Dağıtım.
- Karadağ, F., ve Demirtaş, V. Y. (2018). Çocuklarla felsefe öğretim programı'nın okul öncesi dönemdeki çocukların eleştirel düşünme becerileri üzerindeki etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 43(195).
- Koran, N. (2017). *Sınıflarda katılım hakkı: okul öncesi öğretmenlerinin çocuk katılımını desteklemeye yönelik anlayışları ve geliştirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Koran, N., ve Avcı, N. (2017). Perceptions of prospective pre-school teachers regarding children's right to participate in classroom activities. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 17(3), 1035–1059.
- Korkmaz, Ö. (2009). Öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilim ve düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1-13
- Kuran, K. (2002), Adil Türkoğlu (Edt.), Öğretmenlik mesleği niteliği ve önemi, Öğretmenlik Mesleğine Giriş, (s 253-278) içinde. Mikro Yayınları.
- Lansdown, G. (2001). *Promoting children's participation in democratic decision-making*. Innocenti Insight.
- Leicester, M. (2009). *Teaching critical thinking skills*. Bloomsbury Publishing
- Lipman, M. (1985). Thinking skills fostered by philosophy for children. In J. W Segal, S. F. Chipman, & R. Glaser (Eds.), *Thinking and learning skills: Relating instruction to basic research* (pp. 83-108). Erlbaum.
- Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the rights of the child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927-942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
- Marzano, R.J., Brandt, R.S., Hughes, C.S., Jones, B.F., Rankin, S.C., and Suhor, C. C. (1988). Dimensions of thinking: A framework for curriculum and instruction. *Association for Supervision and Curriculum Development*, Alexandria.

- Mesquita-Pires, C. (2012). Children and professionals rights to participation: a case study. *European Early Childhood Education Research Journal*, 20(4), 565-576. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2012.737242>
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Miri, B., David, B. C., and Uri, Z. (2007). Purposely teaching for the promotion of higher-order thinking skills: A case of critical thinking. *Research in Science Education*, 37(4), 353-369. <https://doi.org/10.1007/s11165-006-9029-2>
- Nah, K. O., and Lee, S. M. (2016). Actualizing children's participation in the development of outdoor play areas at an early childhood institution. *Action Research*, 14(3), 335-351. <https://doi.org/10.1177/1476750315621610>
- Ompe, E., and Sugiyono, L. D. P. (2019). Managing children participation in elementary education in south manokwari. *International Journal Of Scientific & Technology Research*, 8(6), 232-235.
- Ormrod, J. E. (2011). *Human learning*. Merrill.
- Paul, R., and Elder, L. (2019). *The miniature guide to critical thinking concepts and tools*. Rowman ve Littlefield. <https://doi.org/10.5771/9781538133842>
- Prout, A. (2002). Researching children as social actors: An introduction to the children 5–16 programme. *Children and Society*, 16, 67–76. <https://doi.org/10.1002/chi.710>
- Şahin, Ç., ve Çakmak, N. (2016). Altı şapkalı düşünmeye ve örnek olaya dayalı çalışma yapraklarının eleştirel düşünme becerisi açısından incelenmesi: Isı ve sıcaklık. *Journal of the Turkish Chemical Society*, 1 (1), 31-62.
- Şahin, M. K., ve Akman, B. (2018). Erken çocukluk döneminde düşünme becerilerinin gelişimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 47(218), 5-20.
- Şallı-İdare, F. (2018). *Okul öncesi eğitim ortamlarında çocuk katılımı ile ilgili çocukların ve öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Save the Children (2023, 12 Nisan). *Save the children's participation for schools*. <http://www.participationforschools.org.uk/>.

- Shier, H., Méndez, M. H., Centeno, M., Arróliga, I., and González, M. (2014). How children and young people influence policy-makers: Lessons from Nicaragua. *Children and Society*, 28(1), 1-14. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2012.00443.x>
- Sinclair, R. (2004). Participation in practice: Making it meaningful, effective and sustainable. *Children and Society*, 18(2), 106-118. <https://doi.org/10.1002/chi.817>
- Smith, A. B. (2002). Interpreting and supporting participation rights: Contributions from sociocultural theory. *The International Journal of Children Rights*, 10(1), 73-88. <https://doi.org/10.1163/157181802772758137>
- Pekince, P., ve Avcı, N. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin erken çocukluk matematiği ile ilgili uygulamaları: Etkinlik planlarına nitel bir bakış. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(5), 2391-2408.
- Pekince, P., and Avcı, N. (2018). Children's perspective on the right of self-determination. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 10(4), 431-439. <https://doi.org/10.26822/iejee.2018438133>
- Quinn, V. (1997). *Critical thinking in young minds*. David Fulton.
- Robson, S. (2016). Self-regulation and metacognition in young children: Does it matter if adults are present or not? *British Educational Research Journal*, 42(2), 185-206. <https://doi.org/10.1002/berj.3205>
- Simovska, V. (2004). Student participation: a democratic education perspective-experience from the health-promoting schools in Macedonia. *Health Education Research*, 19(2), 198-207. <https://doi.org/10.1093/her/cyg024>
- Tangney, S. (2014). Student-centred learning: a humanist perspective. *Teaching in higher Education*, 19(3), 266-275. <https://doi.org/10.1080/13562517.2013.860099>
- Tok, E., ve Sevinç, M. (2010). Düşünme becerileri eğitiminin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(27), 67-82.
- Torun, N. (2011). *Fen ve teknoloji öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.

- Tozduman Yaralı, K. (2019). *Okul öncesi çocukların eleştirel düşünme becerilerine öyküleştirme yöntemine dayalı eğitim programının etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Tuğrul, B. (2006). Okul öncesi dönemde düşünme becerilerinin gelişmesinde yaratıcı bir süreç olarak drama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(2), 67-80. <https://doi.org/10.21612/yader.2006.016>
- Turnšek, N. (2016). Teachers' implicit theories on child participation in preschool. *Athens Journal of Education*, 3(1), 7-18. <https://doi.org/10.30958/aje.3-1-1>
- Tozduman Yaralı, K., ve Aytar, F.A.G. (2020). The critical thinking skills test for 5-6 year-old children (CTTC): A study of validity and reliability. *İlköğretim Online (elektronik)*. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2020.730757>
- Tozduman Yaralı, K. (2020). Gelişimsel açıdan eleştirel düşünme ve çocuklarda eleştirel düşünmenin desteklenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 454-479. <https://doi.org/10.9779/pauefd.536546>
- United Nations International Children's Emergency Funds- UNICEF. (2023, 10 Mayıs). Çocuk katılımı el kitabı. <https://124.im/l6csSvf>
- O'Reilly, C., Devitt, A., and Hayes, N. (2022). Critical thinking in the preschool classroom-A systematic literature review. *Thinking Skills and Creativity*, 46, 101110. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101110>
- Vanner, C. (2014). 'We are the Assets of the School': Children's participation rights in a school health and nutrition project in el salvador. *The International Journal of Children's Rights*, 22(2), 339-360. <https://doi.org/10.1163/15718182-02202005>
- Williams Howe, C. (2023, 5 Mayıs). How to raise critical thinkers in a world that desperately needs them. Retrieved from <http://www.parent.com>.
- Yıldırım, H. İ., ve Yalçın, N. (2008). Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen eğitiminin fen bilgisi öğretmen adaylarının problem çözme becerilerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 165-187.
- Zorbay Varol, S. (2019). *Okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların katılımının ve etkileyen durumların incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.